

קונטרס

הררים התלויים בשערה

לבאר איסורים הרמים התלויים
בגילוי השערות של נשים.

פיעטרקוב

בדפוס ר' חנוך העניך בח"ד ישעי' זאב ג"י פאלמאן.

שנת תרס"ט לפ"ק

הדרים התלום בשערה ב 3

שמירת התורה, וכמו שמצינו בחולין (דף ק"י) כאשר ראה רב במקום א' שהיו מזלזלים באיסור בשר בחלב החמיר עליהם ואסר להם גם כחל, יהיו מוסיפין עוד להכשיל את יתר המליטה להראות בראיות של חבלי חבלים היתרים על הפריצות של העבריינים, כזה שבא להתיר איסור פ"ד של נשים שאיסורו חמור והוא מדאורייתא, וחז"ל הפליגו מאד בחומרו ועונשו כמו שיתבאר להלן אי"ה, וגורם להוליד זרע. מרעים בני משתיתים, והוא איסור ערוה שאסור לומר דברי קדושה כנגדו, ומיטות עולם ועד הנה כל ישראל גוהרו בזה מאד, אך עתה כאשר נתרבו פמירי התורה בכל איסורים החמורים כן הנה פרצו רבות באיסור חמור זה שאין עליו שום צד היתר, וכל ראיות המתיר דברי שקר והבל הסה כאשר יבורר אי"ה להלן, ומטנו ילמדו עוד רבנים כמותו להראות עוד היתרים שקרים כאלו על כל איסורים שבתורה לכן הוכרחת להעריך כל הלכה זו ממקורה בנמצא וכל הפוסקים ולהראות טחם שכל דבריו אין בהם שום טעם וריח, וזה התלי בעז"ה:

ב) במסכת כתובות (דף ע"ג)
 שנינו במתניתין, ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, ואיו היא דת משה, מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה ולא קוצת לה תלה ונודת ואינה מקיימת, ואיזהו דת יהודית (פירס"א) טכסנו. צנוט ישראל ואפי"ז ללא כמינא) יוצאה וראשה פרוע ומווה בשוק ומדברת עם כל אדם כו', ופרכינן בנמצא אהא דאמרינן במתניתין ואיזהו דת יהודית יוצאה וראשה פרוע, ראשה פריש דאורייתא היא (ואמאי לא קרי לה דת

א) אמר הכותב הנה זה שתי שנים הדמסתי קונמרס קטן וגם בעלים גדולים לדבק על כותלי בתי כנסיות ובתי מדרשות מאיסור פריעת ראש של נשים, פרטי איסורו וחומרו בקיצור בלה"ק וע"פ, ונתפשט במדינתנו, ונאמר לי שהיה מזה תועלת למקצת נשים לזהר בזה, ועתה הנה נשלח לי מאמעריקא איזה עלים מעתון תורני הנקרא דגל ישראל הנדפס שמה, וכתוב בו שרב אחד מעיר אחת גדולה שם תיבר ספר, וכתב בו להתיר שם איסור פריעת ראש של נשים לכתחלה, כי איסור זה הוא רק מחמת מנהג, ושם אין מנהג זה, וכאשר ראה זאת הרב הגאון הגדול ר' אליהו קלאצקין שליט"א שהיה אב"ד דק"ק לובלין וכעת הוא בירושלים עז"ק, פרסם בעתון דגל ישראל הג"ל שחלילה לומר כן, כי זהו איסור דאורייתא ואסור לשנות ח"ו מזה, אבל מתברר זה התייצב למולו בעתון הג"ל להשיב על דברי הגאון הג"ל בדברי שקר ושמות וחבלים, וכל הרואה יאמר הרי נצח חרב המתיר זה, ויבואו לבטל לגמרי איסור זה ולהכשיל בו גם להצניעות שבבני"א, ונצמערתי מאד על דבר זה, שכזאת יהיה פעולת רבנים ומתכרים בזמן כזה שכל היהדות הולך ויורד משעה לשעה, ובמקום שהרבנים והמתכרים צריכים לדאוג בעד קיום הדת ולהשתדל בכל מאמצי כחם לעשות פעולות רבות לחזק התורה והדת, וכמו שמירשו חכמים פסוק עת לעשות לה' חמרו תורתך, שבזמן שרואים הפרת התורה הוא עת שצריכים לעשות עצות ותחבולות לחזק התורה והדת, ולאוסף חומרות וגדרים בשביל

הררים התלויים בשערה

ומקלתה בשוק הוי רק דת יהודית, והתנא לא נחית כאן להשמיענו החילוק שביניהם דלא באויה מיירי רק בדיני הכתובה, ולענין הכתובה אין ג"מ ביניהם, והמקשן שהקשו ראשה פרוע דאורייתא, לא סלקא אדעתיה דבקלתה נמי אסור, וא"כ למה בתב ראשה פרוע אצל דת יהודית ה"ל לכתוב אצל דת משה, והשיב חרצן לכן כתבו אצל דת יהודית לכלול בזה אפי' קלתה שאינו דת משה, ורש"י שכתב בפי' המשנה דת יהודית שנהנו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא, כתב לפי האי קומתא בנמרא דהתנא כולל בזה אפי' קלתא דלא כתיבא :

ד) ועוד יותר י"ל בזה שלפיכך כתב התנא גם על פרוע ראש לגמרי בשוק עוברת על דת יהודית ולא דת משה, דטעם דת משה לא תצא שלא בכתובה, דכשהיא בעצמה עוברת על איסורים מניע לה כתובה כמבואר בירושלמי וכל הפוסקים, וכל חזי דמתניתין דיוצאת בלא כתובה הוא רק בשמכשילה את בעלה באיסורין ובנודרת היינו טעמא דמטיתה בזה את בניו, ובעוברת על דת יהודית היינו טעמא לפי שהיא פרוצה וחשודה לזנות שנאמרת בזה על בעלה, לכן כשכתב התנא בפרוע ראש תצא שלא בכתובה כתב רק המעם שעוברת על דת יהודית מנהג צבועות של בנות ישראל, ולא דת משה, והתרצן חיה יכול לתרץ בטעם זה, אך השיב לו במשימות שהתנא כלל בזה גם מה שאינו דאורייתא, דקושמא דמילתא כן הוא :

ה) והנה המור וחשע באהע"ז (ס"י קפ"ו) דלא מיירי ג"כ באויה רק בדיני הכתובה כתבו ג"כ מלשון

מסס), דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי ר' ישמעאל אוהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש (פירש"י מדעבדיון לס הכי לנוולס מרס כנגד מרס כמו טעמא לסתלאוס טל כועלס מכלל דאסור, אי נמי מדכתיב ופרע מכלל דהסיט טעמא לאו פרועס כות, טמט מינס אין דרך צטת ישראל ללאת פרועות ראש, וכן עיקר. עכ"ל) (ועיין בהפלאס שכתב כמה קושיות על לשון שני של רש"י, ונראה מדבריו סס דלא ס"ל כללוא כתרס רק כלסנא קמא, ושוסו העיקר, עיי"ש, וסני"מ מוס עיין לסלן אות י"ט) ומשנינן דאורייתא קלתה שפיר דמי (ופירש"י קלמס סל סיכ לו מלמסס צית קבול לסולמו דראשה, ובית קבול מלמעלס לחס צו פלך ופסחן, וסרמכ"ס כמכ מספסח) דת יהודית אפי' קלתה נמי אסור :

ו) והנה לכאורה יש לחקשות כיון דפרוע לגמרי בשוק הוא לכ"ע דאורייתא א"כ מתניתין דחשבה אויהו דת משה ואויהו דת יהודית אמאי לא חשבה בדת משה גם פרוע לגמרי בשוק, אבל אין זה קושיא, דהנה התנא כאן לא בא ללמדנו איסור והיתר, ואויהו איסור המור ואויהו איסור קל, רק בא ללמדנו דיני הכתובה אויהו תצא בכתובה דמטכת זו רק בדיני הכתובה איירי, לכן כתב בקיצור כל איסור פרועת ראש רק משום עוברת על דת יהודית, שזה כולל הכל בין יוצאת פרוע לגמרי אפי' מחצר לחצר דרך מבוי ולירושלמי אפי' בחצר גרידא כמו שיבואר לחלן, ובין יוצאת בקלתה לר"ה, שבשניהם הרי היא עוברת על דת יהודית מנהג בנות ישראל, ואין לה כתובה, אבל לענין איסורא יש חילוק ביניהם, שפרוע לגמרי בשוק הוא איסור דאורייתא,

הדרים התלויים בשערה

5 ג

ר' יוחנן היוצא בקפלטין שלה (פי' כסני מסה כמספחת סגל ללשה) אין בה משום ראשה פרוע, חרא דתימא לחצר, אבל למבוי (דשכיחי צס רביס) יש בה משום יוצאה וראשה פרוע (אפי' כמספחת), נמצא דלפי הירושלמי אין כאן רק ב' חילוקים, א] דבשוק מקום דשכיחי רביס אמור מדאורייתא, ואפי' במספחת אמור, ואולי גם הירושלמי ס"ל דבמספחת ברה אינו מדאורייתא רק דת יהודית, ומה דלא משני דמתניתין איירי במספחת משום דלשון ראשה פרוע משמע פרוע לגמרי, ב] בחצר דלא שכיחי רביס פרוע לגמרי אמור משום דת יהודית, ובמספחת מותר :

ח) וכך הוא בווה"ק פ' נשא דאפי' בחדרה אמור, וז"ל הווה"ק שם, א"ר חזקיה תונבא (פי' קלס ומוט) ליתי על ההוא בר גש דשבק לאנתתיה דתתהוי משערא דרישא לבר, ואתתא דאפיקת משערה דרישה לבר לאתתקנא ביה גרים מסכנותא לביתא וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אתרא דשריא בביתא, ומה בביתא דאי כ"ש בשוקא וכ"ש חציפותא אחרא, א"ר יהודה שערה דרישא דאתתא דאתגלייא גרים שערא אחרא לאתגלייא ולאמנא לת בנין כך בעיא אתתא דאפי' מסירי (פי' קורות) לביתא לא יחטון שערא חד מרישא כ"ש לבר, פוק חמי כסה פנימו גרים ההוא שערא דאתתא, גרים לעילא גרים לתתא גרים לבעלה דאתלטייא גרים מסכנותא גרים מלה אחרא בביתא גרים דיסתלק חשיבותא טבנהא רחמנא לישובון מחציפו דלהון, וע"ד בעיא אתתא לאתכסייא בזוותי לביתא, ואי עברת כן מה כתיב בניך כשתילי זתים, מה וית דא בין בסתוא

בין

בלשון המשנה שלשונה מדויק פסעמים חג"ל, ולכן לא כתבו כאן תהפרש בראשה פרוע בין דת משה לדת יהודית, אבל הרמב"ם ז"ל ביאר חדרים באריכות, וכתב חתילוק כיניהם אף בענין האימור, שפרוע לגמרי בשוק עוברת על דת משה וכקלתה עוברת על דת יהודית כדאיקומחא דגמרא, וכן כתב הבה"ט גם לדעת הש"ע, רק דהמור והש"ע נמשכו בלשונם אחר לשון המשנה, ולכן כתבו בלשון המשנה, אבל באמת דעתם כמו שפירשה הגמרא את כוונת המשנה :

ו) תן אמרינן בגמרא שם, א"ר אמי א"ר יוחנן קלתה אין בה משום פרוע ראש, הוי בה (לשון מקסט) ר' זירא, היבא אילימא בשוק דת יהודית היא, ואלא בחצר, אם כן (דחלר מרע לגמרי לסוכ) לא הגחת בת לאברתם אבינו שיושבת תחת בעלה (אלא ודאי דחלר סעי' פרוע ראש ממש מחל, כן פירשו רש"י ומוס' וסר"ן), אמר אביי ואיתמא רב כהנא מחצר לחצר ודרך מבוי ע"כ, נמצא לפי גמרא דידן לפירש"י ותוס' חג"ל, רשלשה חילוקים יש בזה, א] דבשוק מקום דשכיחי רביס פרוע לגמרי הוא אימור מדאורייתא, ובקלתה הוי דת יהודית, ב] ומחצר לחצר דרך מבוי בקלתה מותר, ופרוע לגמרי אמור, ג] ובחצר אפי' פרוע לגמרי מותר :

ז) אבל בירושלמי משנינן אתה קושיא דראשה פרוע מדאורייתא, דמתניתין שאמרה משום דת יהודית מיירי אפי' בחצר דלא שכיחי בה רביס שאינו אמור מדאורייתא רק משום דת יהודית, וק"ו למבוי דשכיחי בה רביס שאמור מדאורייתא : עוד שם, ר' חייה בשם

הררים התלויים בשערה

ששערה מכוסה במטפחת הואיל ואין עליה רדיד עברה על דת יהודית, ואם יצאת בראש פרוע מחצר לחצר בתוך המבוי הואיל ושערה מכוסה במטפחת אינה עוברת על דת עכ"ל, משמע דאם אינה מכוסה במטפחת אלא פרועה לגמרי עוברת על דת היא, ומשמע גמי דדוקא מחצר לחצר בתוך המבוי אבל בתוך חצרה מותרת לכתחלה בפ"ד לגמרי, מיהו אפשר לפרש לאיסורא והכי קאמר דמחצר לחצר בתוך המבוי ומכוסה במטפחת ובלא רדיד לאו עוברת על דת היא שתצא, אבל מיהו דבר שאינו חנון הוא, דומיא דלא תגרה סיגר דמסוך ליה בחלוקא אחת, אבל בתוך חצרה חנון הוא כשמכוסה במטפחת, אבל פרועה לגמרי אסור אפי' בחצרה, ופירוש זה נראה עיקר בדברי הרמב"ם, וכדמשמע גמי מלשון רבינו (סמור) דאפי' יוצאה מחצרה לחצר שאין הרבים בוקעין לא תצא מבעלה ע"י כך כיון שמכוסה במטפחת אבל דבר שאינו חנון הוא, אבל בשלא הלכה מחצרה דבר חנון הוא כיון שמכוסה במטפחת, אבל פ"ד לגמרי אסור אפי' נשארה בחצרה, והא דפריך בנמרא אלא בחצר אי"כ לא הנחת כו' הכי פירושו דאי בחצר קאמר דקלתה אין בה משום פ"ד הא פשיטא היא ולא אצטריך ר' יוחנן לאשמעינן דאי איתא דקלתה בחצר לאו דבר חנון הוא לא הנחת כו' דכולן הולכות בחצר במכוסה במטפחת על ראשן בלא רדיד, ומשני דאתי לאשמעינן דאף מחצר לחצר דרך מבוי גמי אין בה משום פ"ד, אבל לעולם אף בחצרה בלא קלתה אסור בפ"ד לגמרי, והא דכתב רבינו לא תצא חיינו דוקא ביוצאה מכוסה במטפחת

בין בקיימא לא אתאבידו מרמי ותדיר אשתכח ביה חשיבות יתיר על שאר אילנין, כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא, ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכלא בברכאן דלעילא בברכאן דלתתא בעותרא בכנין בכנין בנין, הה"ד הגה כי כן יבורך גבר ירא ה', יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חיך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל, עכ"ל:

(ט) ולענין הלכה לפי פירש"י ותוס' והר"ן הגה כל מקום דהירושלמי והוותר פליגי עם תלמודא דידן הלכה בנמרא שלנו, דבחצר אפי' פרוע לגמרי מותר, והמשנה ברורה (לוח"ס ע"ס) כתב דאפי' לפירש"י ותוס' דבחצר מותר לגלות שערה, מ"מ הוא בכלל שער באשה ערוה, דאפי' בביתה ובחדרה אסור לכ"ע לקרות כנגדן, הואיל דדרךן לכמות בשוק אית ביה משום הרחורא וחוי ערות, כן פשוט להמעין, וכ"כ חיד אמרים:

(י) אבל בב"ח (לסט"ו סימן קס"ו) הביא קושיית הבי"ע על מש"כ הטור וז"ל, אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעין בו לא תצא ע"כ, דמשמע לא תצא מבעלה ע"י כך אע"פ שהוא דבר שאינו חנון, והקשה הבי"ע דלפי מה שנתבאר בנמרא דידן לפירש"י ותוס' והר"ן הנ"ל הרי בחצר אפי' מ"ד ממש לית לן בה, ובמבוי שאינו מפולש גמי בקלתה מיהא לית לן בה, ע"כ קושיית הבי"ע, והב"ח הקשה עוד דהו"ל לפרש דכל אשה בתוך חצרה מותרת בפ"ד לכתחלה, אבל בלשון הרמב"ם לא קשה, שכ"כ בפכ"ד אם יוצאה לשוק או למבוי מפולש אע"פ

הררים התלויים בשערה

ד 7

מ"מ בהא כיון דאבותינו ואבות
אבותינו כבר נהנו וקבלו עליהו
כדעת הירושלמי והוזהר ע"ז כתב
מח"א שמיין מנהג עוקר הלכה היינו
הלכה זו דקיי"ל בש"ס דידן, ונעשה
הלכה רווחת וקבוע בישראל, ומייתי
ליה מנ"א סי' תר"צ מקכ"ב עיי"ש,
היוצא מכ"ז המסק הלכה דפ"ר לנמרי
בכל מקום אסור אפי' בהדרה (כ"כ
במ"ס וכו"ל לפי הוזהר והמנהג), ובשוק
הוא לכ"ע דאורייתא, ובמטפחת בשוק
חוי דת יהודית ובחצרה מותר :

(יב) והנהגה בשו"ת מהר"ם אלשקר
(סימן ל"ה) כתב על מה

שנהנו הנשים הנשואות בארץ ישמעאל
לגלות שערן מחוץ לצמתן, והיינו
ששורה אחת של שער בין האוזן
לפדחת גלויה לה, וצווח השואל ע"ז
דהרי זה בכלל איסור פריעת ראש,
דהוי ערוה ואסור לומר ד"ק כנגדו
(ומלת ללמנן פירושו כמו חכעד ללמנך
בש"ס, ור"ל שמלמד כוונע שעל ראשו יש
לה צנד המלמלס הסער שלל ילאו לחוץ,
ובנד זס נקלה למת), והשיב ע"ז שאין
יכולים למחות זאת, כי לפי פי'
הערוך בגמרא סוף פ' חוקת היו גם
בימי חכמי הש"ס גוהנות כן, דאשרינן
שם שגורו על תכשימי נשים, ומסיק
שם דהוא בת צדעא, ועיין רשב"ם
שם מה שפירש ע"ז, אבל בערוך
פירש שבת צדעא היינו מעט השערות
שבין אוזן לפדחת כנגד הצדעים
שהיו רגילות לצאת בהן, ועניות מחין
אותן במיד ועשירות שורקתן בבשמים
ובשמן טוב עיי"ש, (לכל לדע"ה היינו
רקתן שבש"ס וע"ז כמיכ עס כפלח כרמון
רקתן חכעד ללמנך, פי' שנס סרקת ויכיס
לפניס מסלמת), וכיון שדרכן לגלות
י"ל דהוי כשער נבות עיניה, ולכן
מותר אפי' לקרות ק"ש כנגדן דהתיא

דשער

במטפחת ומיירי ביצואח מחצרה
למבוי שאינו מפולש, אי גמי מחצרה
לאצד שאין הרבים בוקעין בו התם
הוא דלא תצא אבל שאינו חנון הוא,
אבל כנשוארה בחצרה דבר חנון הוא
כשמכוסה במטפחת, אבל פריעת
הראש לנמרי אסור אפי' נשוארה
בחצרה, זו דעת הרמב"ם ורבינו,
והוא דעת הערוך שכתב אבל בחצר
בקלתה אין בה משום פ"ר דמשמע
דאפי' כנשוארה בחצרה בעינן קלתה,
וחכי נחוג בכל גבול ישראל דאפי'
במני אנשי ביתה אינה שרויה פ"ר
בלא מטפחת וכיפה בראשה ודלא
כפיד"ש' ותוס' והר"ן עכ"ל הב"ת,
אכן נוסח דעת הבית שמואל שם
לדברי הב"ת, היוצא מזה דלדעת
אב"ח והבית שמואל הנה דעת הטור
ואערוך ואפשר גם הרמב"ם דאף
אש"ס דידן ס"ל כהירושלמי דאף
בחצרה אסור פ"ר לנמרי ולא הותר
בחצרה רק במטפחת :

(יא) וכתב החת"ס האו"ח (סימן ל"ו)
והשתא כיון דמליגי

הפוסקים בזה, ולהטור וסייעתיה
איסורא חוה ונהנו כוותייהו שוב הו"ל
דין גמור שקבלו עליהו כחך דיעה
כמש"כ המנ"א סי' תקנ"א סק"ז, ועוד
אפשר כיון דכבר קבלו עליהו אבות
אבותינו בכל מקום ששמענו שנפוצו
ישראל לאסור אפי' בחצרה, לכן
אעוברת ע"ז נקראת עוברת על דת
יהודית ויוצאת בלא כתובה עכ"ל,
ועוד יותר חנה למי מש"כ החת"ס
שם, אפי' אם גיפא כרשי ותוס'
דש"ס דידן פליג עם הירושלמי
הוזהר, ומ"ל דבחצרה אפי' פ"ר
לנמרי מותר, עכ"ז הנה אף דקיי"ל
דבכל מקום דמליגי ש"ס דידן עם
אירושלמי והוזהר הלכה בש"ס דידן,

הדרים התלויים בשערה

דשער באשת ערוה לא מיירי אלא בשער שדרך האשה לכסותן עיי"ש, וכן הביא בשם הרשב"א ויל דשערת חוץ לצמתה שדרכה לנלות מותר לקרות ק"ש כנגדן מפני שהוא רגיל כהן ולא מריד ע"כ, וכ"כ מבעל אורחות חיים ומבעל המכתם, וכתב ע"ז עוד ואלמלא דמסתמינא הוה אמינא דאפי' אותן הנשים שבאות מארצות הערלים שהיו נוהגין לכסות שערות אלו שבין אוון לפדחת כשהיו שם אין לאסרן כאן כיון שאין דעתן לתזור כדאמרינן בתולין כ"ו ואולי גם בארץ אדום לא מצד איסור גהנו דק משום דשם גם הגויות מכסות אותן, ע"כ :

יג) והר"ת"ם האו"ת (סימן ל"ו) הביא תשובה זו וסיים ע"ז

וה"ל, והאמנם בארצותינו שהאומות יוצאות פ"ד ואמותינו לא יצאו וגוהרו מאד אפי' מאותה שורה שער, וחשו לדברי הוזהר שהחטיר מאד על שום חד שערא שגורם מסכנות ודלות ובנים רעים ושאר צרות, (והס דברי סמ"מ אלסקר סכמ"ל סגס הוסר לא סגס כי ס"ל), הנה אע"ג דאלו היינו עוסדים למנן לקבוע הלכה היינו אומרים דאותה שורה מכוארה בש"ס לחיתר כפי' הערוך ודלא כרשב"ם, ואף שע"ס הוזהר אסור מ"מ כיון דמש"ס דידן נראה דמותר, הנה כל היכא דפליג הוזהר עם חש"ס הלכה כחלמודא דידן, מ"מ כיון דתמסו זמנה כהוזהר, ע"ז כ' מהר"א שמיין מנהג עוקר הלכה ונעשה הלכה קבוע ורווחת בישראל, היוצא מה דשורת שעל שבין אוון לפדחת במקום שנהגו לנלות אינה ערוה, ובארצותינו שהמנהג ע"ס הוזהר עוקר הלכה, וכפרט דלהרשב"ם אין כאן מחלוקת

א"כ איסור גמור הוא, ויש לחוש לרביצת האלה האסור בוותר הג"ל, ומי שחפץ בברכה ירחיק ממנו, עכ"ל בעל חת"ס ז"ל :

יד) והנה המג"א (סי' ע"ה) ושאר אחרונים הביאו שו"ה מהר"ם אלשקר הנ"ל, והאחרונים מתמו הלכה זו על כל מעט השערות שא"א לצמצם כבגד הגקרא צמת המצמצם השער שלא יצאו לתוך אפי' מול העורף ופדחת שבמקום שאין נוהגין לכסותן אין לאסרן כבת צדעא לפי' הערר דמותר לתלמודא דידן, ואינו ערוה לענין לקרות ק"ש כנגדן, ובמקום שנהגו לכסותן כוזהר הנ"ל אסור לגלותן דמנהג עוקר הלכה כנ"ל והרי ערוה, ואסור אפי' לבעלה לומר שום ד"ק כנגדן, והבאות במקום שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן אם אין דעתן לחזור מותרין לגלותן, ואם דעתן לחזור אסורין, ולענין לקרות ק"ש כנגדן כתב בס' משנה ברורה בשם שלחן שלמת דנראה שמותר אפי' דעתן לחזור (ולכ"ל סכסולת), ואם באו ממקום שדרכן לגלות למקום שאין דרכן לגלות לא יגלו אפי' אם דעתן לחזור (ממזכ דליכא סכסולת), ואסור לקרות ק"ש כנגדן אפי' אם דעתן לחזור, ואם איש א' בא ממקום שדרכן לנלות למקום שאין דרכן לנלות אסור לקרות ק"ש כנגדן בכל נווני, ואם בא ממקום שאין דרכן לנלות למקום שדרכן לנלות מותר אם אין דעתו לחזור ע"כ :

טו) וכתב עוד בס"ב דאפי' אם דרך אשת זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפריצות אסור לומר ד"ק כנגדן, וכמו לענין גילוי שוקה דאסור בכל

בכל נווני וכמ"כ שם במק"ב לענין זחועותיה ושוקה דאפי' רגילין לילך מצולת כדרך הפרוצות אמור, כיון שצריכות לכמות השערות מצד הדין, יש בזה איסור תורה מדכתיב ופרע את ראש האשה מכלל שהיה מכוסה, וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות בזה מימות עולם ועד עתה בכלל ערוה היא, ואסור אפי' לבעלה לומר שום ד"ק כנגדן, ע"כ, וכ"כ בתפארת שמואל וא"ר וח"א, וכתבו ע"ז דכל ברכותיו ותמלתו ולימודו אין מתקבלין, ועוד נענש עליהם :

(טו) ועתה אחר אשר ערכתי את כל דברי ההלכה זו ממקורה בנמצא ועד פוסקים האחרונים, חנני להביא מה שראיתי בעתון דגל ישראל המודעה מתנאון הגדול והצדיק ר' אליהו קלאצקין שליט"א מירושלים עה"ק אשר כתב להקן קלקול המתיר איסורים הנ"ל ששלח יד להרוס דברי התורה ולהתיר איסור חמור זה, ומה שהשיב המתיר זה על דברי הנאון הנ"ל, ולהראות שכל דבריו הם דברי שקר והבלי הבלים, ולמען לא יכשלו חכשרים על ידו :

מכתב גודר פריץ

דברי הרמב"ם פכ"ד טאישות (סלכס י"א) ז"ל, ואלו הן הדברים שאם עשתה א' מהן עברה על דת משה, יוצאה בשוק ושער ראשה נלוי וכו', ואיזו הוא דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית, יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת כו', הרי דדוקא מה דהוי כך מצד דם יהודית לנין ששערת מכוסה במטפחת תליא במנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל משא"כ פרוע ראש לגמרי שהוא בדת משה אינו תלוי במנהג הצניעות, והגם שיש סוכרין ששימת הנימכ"ם דדרשינן מעמא דקראי עיין לח"ט פ"ג ממלוה היינו דוקא היכא שיש משמעות לזה מלשון הכתוב משא"כ הכא, דהא מצינן ביומא (ק"ז מ"ז) דשבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכחונה גדולה

ז"ל הרב הנאון מרן ר' אליהו קלאצקין שליט"א בדגל ישראל חנ"ל, מש"כ בס' י"ח במצות לית סימן ל"ט מ' ובמ"ע סימן קע"ה בחא דקאמר הש"ס בכתובות (ק"ז ע"ב) ראשה פרוע דאורייתא היא, דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא דבי ר' ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ובפירשיי ז"ל, א"צ מדכתיב ופרע מכלל דהיא שעתא לאו פרועה היא ש"מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש עכ"ל, וכתב מע"כ דמוכח מדברי פירשיי דבמנהגא תליא מלתא ושלא אמרה התורה שהנשים יצאו פרועות ראש אלא במקום שדרך להיות מכוסות ראש דממילא בגילויין יש טשום גילוי ערוה ופריצות משא"כ במקום שכל חנשים יוצאות פרועות ראש דממילא אין בזה טשום פריצות, (ולולא מע"כ היינו מונע עלמין מלדבר בדבר הנלמד בשם סרבנים המתחדשים), והנה מלשון

וישא את קולו ויבך, שמשעיה שלקח עולם במבול גדרו או"ה עצמם פן תעריות (וממ"ס כוס כסרי חכס סקלס סימן מ"ה):

ובירו' שלמי מ"ב דכתובות, יוצאה וראשה פרוע בנין אלו שיצאו ביוה"כ, וכמהר"ל הלכות נשואים דאמ"י בתולות לא היו סותרות שערותיהן, (ואולי משום דיק בלשון כוס"כ בזמן וכטעם שאין שום שם מערכות ימיה של ילסה, עיין יומא דף כ'), ובלשון השט"ם בכתובות נבי היא גלתה לו את ראשה שמעינן מהכא דמדאורייתא הוי דהא מדיוקא דקרא נפקא לו, והא דקאמר בסנהדרין (דף ק"ו) וסתר לאוייה, היינו שבוה יתרחקו יותר וירגישו חרואים, וביבמות (דף קמ"ז) סתרי מויך לסימן הספד ואבילות, ובמקום שנתפרצו ונעשה לחם כהיתר שקרוב הדבר שהוא מצד חסרון ידיעה יש להותר ולפרסם, וכמ"ש ביחזקאל (ל"ג) צומה נתתיך לבית ישראל וגו' ואתה כי תודעת וגו', כאשר האיסור ממורש כרמב"ם וכל הפוסקים ואין חולק:

ובמ"ש"כ שיש בזה האיסור וכן באיסור גילוח הזקן שנמאסין בעיני חבריות, וכעין מ"ש"כ בת"ח שנמצא רבב על בנדרו שעליו הכתוב אומר כל משניאי וגו', כבר בארתי מ"ש באור"ח שאל יתבייש מפני כנ"א המלעינים עליו, חגם שאמרו רז"ל גדול כבוד חבריות שדוחה את ל"ת שבתורה (גרכוס דף י"ט), היינו מה שהוא בזיון בעצם, וכגון ההולך ערום בלא לבוש וכדומה, ולא מה שהוא פחיתות רק אצל בווי תורה ומצוה, כאשר לעג וקלון אנשים כאלה במה נחשבו, ודוד המלך ע"ה אמר ישובו לי יראיך ויודעי ערותך, יהי לבי תמים בחקך למען

גדולה, אמרו לח חכמים מה עשית שזנית לכך, אמרה להם, מעולם לא ראו קודות ביתי קלעי שערי, וכפירש"י ז"ל, ראיתי בש"ס ירושלמי, כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זחב לבושה, אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהן גדול הלבוש ממשבצות זחב, חרי חגם שחיא החמירה על עצמה יותר מכל בנות ישראל עי"ז זכתה שיצא ממנה כה"ג, דחוינן שיש בזה שבח גם באופן דליכא איסורא ולא סצר מנהג בנות ישראל, א"ב אם גיזיל בתר חמעט, מסתבר לומר שהוא כדי שיזכו לבנים הגונים וכשרים, וכעין שמצינו בשבת (דף קנ"ו) דאמרה לית כסי רישך כי חיכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ושרצונו של נותן התורה ית"ש שהנשים יצטיינו בצניעות יתירה, ובזמן ששכיח שחכמים יוצאים לתרבות רעה עוד יותר ראוי לדקדק בזה מלבד מה שהוא מצות התורה גם מצד שע"ז עלולות להוליד זרע קודש שומרי משמרת התורה:

ואין שום משמעות מלשון פירש"י לומר שתולק על הרמב"ם, רק דקאמר שמצד זה מוכח שיש בזה איסור מה"ת, וגם מצינו במדרש רבה דות על הכתוב ותאמר רות אל תפגעי בי, התחילה מודרת לה הלכות גרים, אמרה לה בתי אין דרכן של בנות ישראל לילך כו' אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין שם מנוחה, חרי שמה שלמדה אותה הלכות גרים שמירת חקי התורה והמצוה מכלל בלשון אין דרכן של בנות ישראל, והא דמצינו בסנהדרין (דף נ"ט) פירש"י ד"ה משתפרע ראשה בשוק שאף הנכריות הנשואות היו רגילות שלא לצאת בפרוע ראש, אפשר דהיינו כמ"ש"כ במדרש ובילקום ויצא ד"ה

ולחץ אך מתוך הכרה פנימית, ולזאת
בנקל היה להם לשאת ולסבול חרפות
צורריהם ושנדיהם כי כמה נחשב הוא !
ולזאת האיש הירא וחרד לדבר ה',
גם אם הוא במבעו רודף
אתר הכבוד מה הוא גאותו וגאונו,
שיתכבד בעיני שומרי תורה ומצוה,
ולעומת זה האיש אשר יתתור ויחפץ
להתכבד בעיני כווי תורה ומצוה, גם
כשיושמל במעשיו בעיני הנאמנים
לדבר ה' ולתורתו, הוא מראת כזה
את אשר בלכבו כי יוקיר ויכבד
מפירי תורה ומצוה וכי בכבודם
יטיטר, ומחללי שבתות נחשבים בעיניו
יותר משומרי שבת מחללו !

הדברים האלה בארתי כספרי אבן
פינה (סעיף י"ג) לפי
שהבושת היא הוראה שעבר רק מתוך
קלות הדעת ויצרו שתקפו לפי שעה
בזה מתבאר הא דקאמר בעירובין
(דף ס"ט) בההוא דנמק בתומרתא
דמדושא בין דתווייה לר' יהודה
נשיאה כסיה, אמר כנון זה מבטל
רשות, שבוה שנוחר ונתכייש מפני
גדול הדור הראה לדעת כי יקר בעיניו
כבוד חכמי ונדולי התורה, ולזאת לא
יחפץ להתלול בעיניהם, וזה הוראה
כי מאמין בד' ותורתו !

והנה רז"ל אמרו בשבת (דף כ')
רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו
בכל יום בשביל קונו, ופירש"י דכתיב
כי בצלם אלקים עשה וגו', ועוד
דהרואה בריות נאות אומר ברוך
שככה לו בעולמו, ותיקנו שיהא רוכלין
סתורין בעיירות ולא יוכלו בני
העיירות לעכב עליהן מטום תכשימי
נשים כדי שלא יתגו על בעליהן,
ועיין שבת (דף פ') רב ביבי הוויא
ליה ברתא מפלה כו', ופירש"י
שנתייפה וקפצו עליה כו', ועיין גדה

לפען לא אכוש, ולא שם לב למשנאי
ה' באמרו הלא משנאיך ה' אשנא
וגו' לאויבים היו לי :

והנה אבותינו בימי הבינים אשר
היו כצאן למבחה ולבוז
זמשמח היו יחד עם זה לחרפות
וגדופים, וצא יהודי מסא קראו אתריהם
בשווקים וברחובות, ובעתים אחדים
יצא צו ופקודה כי על היהודים לשאת
אות קלון על כגדיהם, ויסבלו את
כל אלה בשקט רוח ובדומיה בידעם
כי שכנו בין חיתו יער טורפי טרף
נעדרי רגש אנושי, ונאצות ודברי בוז
תגאי יונים-חאלה לא דאבה את רוחם,
והאיש אשר נחל כבוד בבית המדרש
בקרב תומשי תורה ושומרי מצוה מה
שמה לבו, ואל הקלון אשר נחל מבני
בלי שם לא שם לב כי כמה נחשב
הוא, ואך בהפלה שמכו שיח למני
שנכן טרום, הכט משמים וראה כי
היינו לעג וקלס בגוים, תחת אשר
בימינו אלה רבים מאחינו תקצח
נפשם מחכלימה והחרפה אשר ישקצום
ויבאום בני בלי שם, והשפלות
חרחנית הזאת פר הוא להם ממות,
זהא מצד חיותם ריקנים וחסרים רוח
ישראל ותורתו, ואשר לזאת יעגבו על
אחבת עם הארץ ואך בכבודם יתייטרו,
ולו התחוקה בקרבם רגשי קודש כי
אז תפצו לנחול כבוד ויקר מאת
אחיהם בשריהם, תועים המה החושבים
כי אבותינו היו נעדרי רגש אנושי
וכי הנלות והנעהמע פעלה על רוחם
להיות כבשר תמת שבחי שאינו
פריש באיזמל, כי נהפוך הוא, המה
היו נעלים ברגשותם ונדולי ורומי
רוח, ולזאת היתה הסבה אשר ידעו
תצירז את עצמם, המה באמרם אתה
בתרתנו מכל העמים ורוסטתנו מכל
הלשונות לא אמרו זאת טן השפה

מכתב גודר פריץ

יחפצו כי בניהם ישארו נאמנים
 בחייהם ובמותם לעם ישראל כמו
 שאמרה רוח באשר תמותי אמות ושם
 אקבר גם המה באמרם עמך עמי
 עליהם להזהיר שלא לעזוב את דרכי
 בנות ישראל שומרי חקי התורה
 והמצוה כי אך אז או יבטיחו כי גם
 צאצאיהם אחריהם לא יעזבו את דגל
 ישראל וצור מחצבתם :

אצמדה כי מע"כ ישים אל לבו את
 חדברים האלה ויפרסם כרבים
 כי שגנה יצתה מאתו, ושיש לחזור
 בזה ככל המבואר ברמב"ם ובפוסקים,
 ואז יהיה ממוכי הרבים שאין המא
 בא על ידו, והגני דורש שלום מע"כ
 ומצפה לראות בישועת ישראל והרמת
 קרן תחיק, אליהו קלאצקין :

הדברים האלה נחוץ לפרסם,
 וגם אם הרב הג"ל
 יחזור בו ויודיע כי שגנה יצתה
 מלפניו יש חשש באשר המסד
 שנדפס פה ביומי וחדר כבר נתפרסם,
 וכעין מ"ש איכא דשמע בחליצה
 ולא שמע בהכרזה: ע"כ לשון
 הרב הגאון ר' אליהו קלאצקין שליט"א
 הג"ל :

(דף ל"ב), והרבת תקנות תקנו לחבכנו
 על בעליהן, ועיין שבת (דף ס"ד) א"כ
 אתה מגנה על בעלה, ועיין תענית
 (דף כ"ג) פירש"י ד"ח לא מקבלא
 יע"ש, ועי"ש (דף כ"ד) הויא ליה
 ברתא בעלת יומי ודמה שאמר התם
 קא מצערת לברייתא עשה שלא כהוגן
 והתורה דרכיה דרכי נועם, עיין סוכה
 (דל"ג) ויבמות (דפ"ו), ומהתנהגות
 בדרכי התורה לא יצמח ענין ננאי
 לשומרי תורה ומצוה, ועיין שבת (דף
 קנ"ג) הדרת פנים וכן שמחת לב אשה
 נחלת ה' בגים, (ועמ"ש הפוס' בניסין
 ד"ס ב"ש ונאלר"כ פמ"ז מס טעסה ריהן
 צא עלי מנצר נכילות כו') :

ובמדריש רות על הכתוב ותאמר
 רות אל תפגעו בי
 שחכאתי למעלה שאמרה נעמי אל
 רות, בתי און דרכן של בנות ישראל
 כו אמרה לה אל אשר תלך אלך,
 וסיימה בדבריה עמך עמי ואלקיך
 אלקי באשר תמותי אמות ושם אקבר,
 היינו כי לא לבד שהמאמינים באלקי
 ישראל האומרים אלקיך אלקי ידעו
 ויכירו שיש לילך בדרכן של בנות
 ישראל הצנועות, אך גם אלה הנאמנים
 לכל המחות לצור מחצבתם ואשר

מכתב פורץ גדר

במנהג המקום והזמן, ובמקומות שכבר
 נהנו כולן לצאת פ"ר אין עוד שום
 איסור בזה, עי"ש שהוכחתי בראיות
 נכונות וברורות לדעתי, ועל זה יצא
 הגאון הנזכר שליט"א לדחות דברי,
 ורוב דמיונו המה מדברי אנדה שאין
 למדין מהם לא איסור ולא היתר, לא
 חיוב ולא פטור, ודברי קטחית אמן
 של הבהנים הגדולים כבר דחו אותם
 חז"ל

ואחר דברי הגאון שליט"א הג"ל,
 אשר השב לתקן קלקול זה,
 הנה הרב המתייר איסורים הג"ל
 אחציף לסתור דבריו על העתון דגל
 ישראל הג"ל בדברי שקר והבל, וזהו
 לשונו: בגליון דגל ישראל האחרון יצא
 הגאון המפורסם ר"א קלאצקין שליט"א
 במכתב בקרת על קאמרי בספרי "ח
 (מסין קע"ס) דאיסור פ"ר באשה תלוי

סחם שבא בדברי תורה לסתור דברי הנאמרים בספרי ז"ה בטוב מעם ודעת, אלא כולם באו אלי בדברי מוסר ואנדה ודברים של מה בכך, וסננון אחד לכולם שדברי תורה קיימין לעולם, ואין להם חילוף ושינוי לא במקום ולא בזמן, ודמי הני אינשי כדלא נמרי שמעתתא, דבפירוש נאמר (סנה ק"ל והולין קמ"ז) במקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת, ובמקומו של ר' יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, ובמקומם של ב"ש היו מייבמין צרות ערוה (יבמוס ס"ו), הרי שהיו ד"ת מהחמורין שבהם תלוין במקום, וגם נמצאים תלוין בזמן, כהא דשבת (ס"ד) והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו לא תכחול וכו' עד שבא ר"ע ולימד א"כ אתה מננה על בעלה, הרי שהיו טאות בשנים דנין מהמקרא לאסור לאשה שתתקשם בימי נדתה ובא ר"ע והפך הדין בסברא פשוטה, והנהיג אחרת, והרבה כיוצא באלו נמצא בש"ס ובתוספתא, עיין מע"ש (פ"ט מ"ח) נדרים (פ"ט מ"ו) משנה סנהדרין (כ"ז ע"ב) תוספתא פסחים (פ"א) נדה (פ"ט) :

ואם אמרתי בתשובתי לתד מרבנן קשישא בירושלים ת"ו דהא דקיי"ל דד"ת אין להם שינוי ולא תמורה, אינו אלא בדברים המפורשים בתורה, אחיכו עלי, כאלו מלבי הוצאתי דברים אלו, והם טבוארין בדברי רבינו חרמב"ם ריש פ"ט מה' יסה"ת, ובדבר שאינו מפורש בתורה, לא לבד כי ב"ד הגדול חיו יכולים בכל מעם לשנותן כמ"ש חרמב"ם בריש פ"ב מטמרים, כ"א גם מנהג ישראל היום בכחו להחליף דיני התורה, כמ"ש בירושלמי (פ"ו גמ' ה"א

חז"ל בעצמם, שאמרו לה הרבה עשו בן ולא הועילו, ועל ראייתי מדברי רש"י (כמוכח ע"ב) שכתב עלי הא דאמרו שם ראשה פרוע דאורייתא זיא דכתיב ופרע את ראש האשה וכו', חז"ל אינן מדכתיב ופרע מבבל דהיא שעתא לאו פרועה חות, ש"ס אין דרך בנות ישראל לצאת פ"ר וכן עיקר, שהוכחתי מזה במפרי דכל עיקרו של האיסור אינו אלא מפני שכבר נהגו בן, ואין דרכן בכך, כתב הגאון הנזכר שליט"א דפירוש זה נאמר בשם הרבנים המתחדשים, הנה אני לא ראיתי מזה בדברי המתחדשים מאוסה, אך מצאתי אחד קדוש הבין פן בששימות מדברי רש"י הנזכרים, הוא הגאון דובער טייליש ז"ל אב"ד דק"ק ווארשא, בספרו תרושי הר"ד על ס' המצות עיי"ש, ומלבד זה הנה דברי רש"י מורין בן, והאמת ניתן לשמוע מיהיה מי שיחיה :

והאמת כי לבי לא נתנני לענות ולמרות דברי הגאון קלאצקין, בידעי כי אך אורייתא היא דמרתתי ליה, פן יהיו דברי הלילה למוקש לבנות ישראל הצנועות, וגם משום לא תענה על רב, אכן הגני מתכוין במאמרי זה נגד הרבה מרבני ירושלים שלכם לא נכון עמם, ודברו מדורות וקנטורין במכתבם אלי, ואחד מהם יצא כבר בטאמרו הכל בגליון קול ישראל היוצא לאור בירושלים ת"ו, וכבר עניתיו במכתב לגליון הנזכר, אמנם אפונה מאד אם יפרסם אותו, וע"כ הגני יוצא במאמרי זה בדגל ישראל כתור תשובה כללית לכולם, ותקותי חזקה כי מעב"ג יתן מקום לדברי אלח :

ואמנם בכל המון המכתבים שהריצו אלי הרבנים מהתם אין אחד

ברורות דכל עיקר איסורו מתחלתו לא היה אלא משום מנהג, שכך נהגו הנשים באותן הדורות, דודאי אתי מנהג ומבטל מנהג:

ובאיסור יותר מפורש מאיסור מיד באשה, והוא איסור תרש, שכל הראשונים כהר"ף והרמב"ם והתוס' והרא"ש והסור והש"ע והסמ"ג ומס"ק כולם קיימו וקבלו לחלכת דאיסורו טהרת אף בזה"ו ואף בשל נוי, והעם נהגו שלא ברשות חכמיהם לחתיר, ואוכלים אותו באין מפריע, ולא ראיתי מי שיצא נגדם בקולות וברקים לגדור בעדם, אדרבא כל האחרונים כולם כהב"ח והבאר הנולה והמ"ו והמג"א ועוד מגדולי האחרונים כולם יצאו ללמד עליהם זכות, אף שהאוכלים לא פנו אליהם בשאלותיהם כלל, אלא הם בעצמם מצאו עצמן ברעה לומר על עם ה' כולם שיצאו ועמדו מחוץ לגדרי התורה חלילה, והוא הדבר אשר התקורר החפץ גם כי ללמד זכות על בנות ישראל במדינה הזאת, שכולן באין יוצאת מהכלל, אף שכנות ונשי בני חרבנים שהרימו עלי בקולם, גם הן יוצאות וראשן פרוץ בשוק, וחם לנו לדונן כפרוצות ועוברת על דת משה, לא ניתא ליה למרייהו דנאמר הכי, ותפשתי ומצאתי להן היתר מה"ת, דאמרי טומב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות, וכומן שגדולי ישראל הנוכרין שכתבנו בהיתר חדש תלו עצמן למען זכות את ישראל בהיתרים פורחים באויר, כמו שהעיר הגר"א ז"ל עליהם, עמדתי אני בעור השם על דעת אמתה של תורה, כמו שהראיתי בספר עכל עצמי של איסור מיד באשת אינו תלוי אלא

במנהג

שה' ופי"ב מינחות ס"ו) דמנהג מבטל אלכה, וכתב הרב כנסת הנדולה (חידו סי"ט קל"ו) דאין חילוק בין אלכה מדי"ה להלכה מה"ת, וכ"כ זרב גנת וורדים דגדול כח המנהג שדוחח אפי' איסור תורה, וכן הוא בטרי"ק שורש מ' עיי"ש, ודבריהם מוכרחין מהש"ס יבמות (ק"ב ע"ה) ומנחות (ל"ב ע"ה) ובחולין (קל"ו ע"ב) אמר רנב"י האידנא נהג עלמא כהני תלת סבא, כר' אלעאי בראשית הגז, וכר' יהודה בן בתירא בד"ה, וכר' יאשיה בכלאים, וכתבו שם בתוס' מדי"ה כר"א בראשית הגז ז"ל, וה"ה במתנות כדפירש בקונטרס אע"פ דכולהו אמוראי במסק הורוע סברי שנהגו בח"ל, דהווי יהבי מתנתא מבבל, אמ"ה הלכה כר' אלעאי, וה"פ מר' יאשיה בכלאים, ורוב אמוראים לית להו דר' יאשיה כדמוכח במ' תולין (סנת קל"ט ע"ב) גבי בשותא כהרמא וכו' עכ"ל, הרי לך להדיא כמו שכתבנו, ובתשובת שבות יעקב (פי"ב סי' י') כתב דהא דאמרינן מנהג מבטל הלכה אינו אלא במנהג שהוזכר בש"ס שהיו נוהגין כן מקודם שנקבע אלכה זו בש"ס, שייך לומר מנהג עוקר הלכה, כיון שהמנהג קדום אין לעקור המנהג מפני ההלכה שנקבעת אח"כ, פשא"כ בדבר שכבר נקבע בש"ס, בודאי אין כח ביד שום אדם לפמלו עכ"ל, ודבריו במלין מדברי התוס' שהכאתי שכתבו שם עוד ז"ל זאת דרנב"י קאמר חבא דנהוג עלמא כר' אלעאי וה"ה במתנות, ובמסק הורוע אמר דרנב"י קנסיה לגלימא, ושם קודם דנהוג הוה קנסיה גלימא ע"כ, ומכואר דאפי' קדמו חלכה למנהג המנהג עוקרו, ובפרט בענין ז"ד שכבר הוכחתי בראיות

לשוק או למכני מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו, וראשה פרוץ ואין עליה רדיד בכל הנשים וגו' עכ"ל, ובראש הסימן הנזכר בזכרו שמה מעוברות על דת משה, לא הביא כלל הא דיוצאת בראש מגולא בשוק עיי"ש, והנה שינה בכונה מלשון הרמב"ם ו"ל להורות על מה שכתבנו, דכל עצמו של איסור פ"ד אינו אלא משום מנהג, ואם בירושלים המנהג גם היום שלא תצאנה הנשים פרוצות ראש בשוק, בודאי אצלם האיסור במקומו עומד כמו שהוכחתי בספר; וכל אשה שתצא שם בשוק וראשה פרוץ תצא שלא בכתובה, כעוברות על דת משה, ומה לכם כי תצעקו עלי, עד כאן לשון הרב המתיר איסורים הג"ל:

במנהג, וכן כתב בפשיטות מהר"ם אלשקר (סי' ל"ט) הביאו המג"א (סי' פ"ה ס"ק ד') וז"ל אותן הנשים הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן מותרין לגלותן אם אין דעתן לחזור, ואשר רצו קצת מהאחרונים לדחוק בדבריו כוונות אחרות, הנה הבל יפצה פיהם, והמעייין בגוף התשובה יראה שכן הוא:

ואם מעטה הנה הראיות שהבאתי להקנאים המקנאים קנאת המאה הנכרית, הנה אומר להם שכן נראה מדברי מרן בשו"ע (אטע"ו סי' קס"ו ספ"ד) וז"ל איזו הוא דת יהודית הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית, יוצאת

ויראו ששקר גמור הוא, שהרי העתקתי למעלה תשובה זו מהר"ם אלשקר וז"ל כמו שהיא כתובה בספרו, שכל התשובה הוא רק לענין השערות היוצאות מצמתן שבארץ ישמעאל נהגו בזה היתר, וכתב ע"ז שאין למחות בידן, שלפי סי' הערוך בנפרא גם בימי חכמי הש"ס נהגו כן, לפי ששערות אלו אין דינן כשער הראש המכוסה רק כשער הפנים, והן כשערות שע"ג העינים, אבל הרשב"ם לא פירש כן ולדבריו אסור לגלותן, ולכן בארצות אדום שנוהגין לכמותן וכפי' הרשב"ם ודאי אסורין לגלותן, אבל בארץ ישמעאל שנוהגין היתר הוא כפי' הערוך ולכן אין למחות בידן דיש להם על מה שיסמכו, וע"ז הוסיף בסוף התשובה שאפי' הבאות מארץ אדום שנוהגות שם איסור לארץ ישמעאל שנוהגין שם היתר

והנה המתיר זה הראה כאן חריפותו ובקיאותו למחר במ את השרץ, אבל המסקה בדבריו יראה שכל דבריו הם שקר והבל, כי מ"כ בשם הר"ם אלשקר ז"ל בתשובה (סימן ל"ט) שכתב בפשיטות על כל איסור פריעת ראש של נשים שבמקום שדרכן לגלותן מותרין לגלותן, ואפי' הבאות לשם מארצות שאין דרכן לגלותן אם אין דעתן לחזור מותרין ג"כ, ואשר רצו קצת מהאחרונים לדחוק בדבריו כוונות אחרות הנה הבל יפצה פיהם, והמעייין בגוף התשובה יראה שכן הוא, ע"כ לשון המתיר איסורים זה, הנה לא ידעתי ולא הכנתי כלום איזה רוח שמות עבר על מחשבתו הנבערה לכתוב שקר זה ולהוציא ש"ר על הגה"ק זה מה שלא היה מעולם, ואיך לא חשב שימצאו אנשים שיסתכלו בגוף התשובה

הש"ע ס"ל כמו הרמב"ם שמ"ר לגמרי
 אסור משום דת משה, ואיך אפשר
 לנו לומר לא כן אחרי שבגמרא בבלי
 וירושלמי נאמר בפירוש שהוא
 דאורייתא והוא דת משה, והוא
 אליבא דכ"ע דלית מאן דפליג ע"ז:
 (י"ט) ומה שהביא ראיה מלשון רש"י
 ו"ל שכתב בלישנא בתרא
 ש"ט אין דרך כגנת ישראל לצאת
 מ"ר, שנראה מזה שהאיסור של תורה
 אינו רק משום מנהג, ועל יסוד זה
 בנה המתיר כל בנינו, אין בדבריו
 כלום מכסה פ"עמים, חדא, מפה
 שכתבתי למעלה (ט"ז) שהגאון
 הקדוש רשכבה"ג בעל ההפלאה ו"ל
 הקשה כמה קושיות על לשון זה של
 רש"י, ונראה בדבריו דלא ס"ל בלישנא
 בתרא זה של רש"י רק בלישנא
 קמא של רש"י שהבאתי למעלה (ט"ט),
 שאין בו משמעות על המנהג רק על
 איסור, ולפי"ז הגה נהרם יסודו ונפל
 כל בנינו, ועוד דאפי"ל ללישנא בתרא
 של רש"י שכתב אין דרך בנות
 ישראל לצאת מ"ר, הרי כתב הגאון
 ר' אליהו קלאצקין שליט"א
 במכתבו שהבאנו למעלה, דאין
 בדברים אלו משמעות שהוא משום
 מנהג, דשפיר י"ל שמש"כ שכן דרך
 בנות ישראל כו' היינו שכן דרכן
 משום שהוא איסור, שחרי כן לשון
 המדרש רות דרך בנות ישראל שלא
 ללון בבית שאין בו מזוזה, משום
 חיוב מזוזה, או כמו שמירשו שם
 המפרשים דהיינו בית כותי משום
 יחוד, שהוא איסור ולא מנהג, ואיך
 אפשר לומר שהתורה אסרה מ"ר רק
 משום מנהג, דא"כ מה זה דהגמרא
 מחלק בזה בין דאורייתא ובין דת
 יהודית, הרי גם מש"כ בתורה אינו
 רק דת יהודית מנהג שנהגו בנות
 ישראל

אם אין דעתן לחזור מותר כדאמרינן
 בחולין כו' עכ"ד, הרי לך בדבריו
 ששער הראש בכל המקומות שבעולם
 הם איסור גמור לגלותן, וכודאי דס"ל
 שהוא איסור מדאורייתא כפשיטות
 הגמרא וכל הפוסקים, ותחילוקים שבין
 מקום למקום הוא רק לענין שערות
 היוצאות מצמתן, דבמקומות שנהגו
 לאסור אסורין לשנות, והיכא דנתנו
 היתר מותרין, והבאות ממקום למקום
 תליין בכללא שאמרו חו"ל בשינוי
 המנהגים ממקום למקום, וכודאי הר"ם
 אלשקר ו"ל יביא את המתיר זה
 למשפט על הש"ר זה שהוציא עליו:
 (י"ז) וּמִשְׁכַּח רֵאִיָּה לְדַבְרֵי שְׂמוֹת שְׁלוֹ
 מַחֲשֵׁעַ שְׁלֵא חֲשַׁב וְאֵת
 בדת משה, ג"כ לא ידעתי מה דיבר
 בזה, כי מה לו להביא מהש"ע הי"ל
 להביא מהמשנה שנ"כ לא חשבה מ"ר
 לגמרי בדת משה, והרי מפורש בגמרא
 בבבלי וירושלמי דהמשנה ס"ל ג"כ
 דפ"ר לגמרי אסור מדאורייתא והוא
 דת משה, ומה שכתבת משום דת
 יהודית הוא רק משום קלתה, והנה
 חסור והש"ע כתבו ג"כ כל ההלכה
 כלשון וסדר המשנה, ולכן כתבו ג"כ
 כמו המשנה שכתבה רק מעם של
 דת יהודית, וכבר כתבנו למעלה
 (ט"ז) הפעם ולא חשבה המשנה
 בתרתי, מ"ר לגמרי בדת משה, וקלתה
 בדת יהודית, משום דלאו באו"ה מיירי
 כאן וללמד לנו איזה איסור חסור
 ואיזה קל, רק בדיני הכתובה, ולענין
 הכתובה הפעם דלא תנכה אינו משום
 דת משה רק משום דת יהודית
 עיי"ש, ועוד פעם כתבנו באות ג'
 עיי"ש, וכמו כן הש"ע לא מיירי כאן
 באו"ה רק בדיני הכתובה לכן כתב
 ג"כ כהמשנה, אבל לענין חומר
 דאיסור הרי מפורש בכה"ט שם שגם

הררים התלויים בשערה

אלא יבקש רחמים ממי שהעושר ילדו שנאמר כו' מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי, מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים, אמר להם ישא אשה התענגת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל, אלא יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנאמר כו' ע"כ, וכמו כן הוא כאן מה שהשיבו לקמחית הרבה עשו כן ולא הועיל, היינו בוח לבד רק צריכין לזה עוד תפלה ככבל הגי דאמרינן התם, אבל תפלה לבד בלא הצניעות דקמחית ג"כ אינו מועיל, כדאמרינן התם בכל הגי דהא בלא הא לא סגי, ואצל קמחית חיה הצניעות עם תפלה נ"כ ולכן הועילה, ומש"ה פייתי לה הגמרא וכן כל הגדולים פייתי לה לענין הבנים ללמוד ממנה שצניעות זה של ביסוי השער בתכלית הוא מועיל לחליד בנים טובים, והיינו עם התפלה כנ"ל, וכל הספרים שמביאים לתועלת בנים טובים הצניעות דקמחית, כמו כן מביאים העצה להתפלל ע"ז חסיד לפני ה' :

(כא) ומש"כ אין למדין מדברי אנדח
לא איסור ולא היתר כו', הן אמת שכ"כ התוי"ט במסכת ברכות (פ"ט מ"ד) שאין למדין הלכה מדרש רבות, דאיתא בירושלמי (פ"ג זכאס ס"ז) רבי זעירא בשם שמואל אין למדין לא מן החלכות (סינו מסניוס) ולא מן הקהרות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא, ע"כ, אבל הרי כתב שם ע"ז הגאון ר' עקיבא אינר ז"ל דחמרה במ' מים חיים תשיב ע"ז דהך כללא הוא רק לענין פסק הלכה כדברי מי חיובא דלא מפרש בש"ס החלכתא אבל דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים

ישראל, אלא ודאי דמש"כ בתורה אינו משום מנהג, רק הוא איסור שהתורה אסרה לדורות, וכלשון ר' ישמעאל מכאן אזהרה דמשמע שהוא אזהרה ואיסור שאסרה התורה לדורות, ותו אף לפי דעותיו של המתיר שהתורה למדה רק שהיה המנהג כן, הגה מכיון שהתורה"ק כתבה עמ"ז ציווי לדורות לקיים ופרע את ראש האשה, הרי מזה שדעת התורה שמנחג זה יהיה לדורות :

(כ) מש"כ אחא דקמחית דרבנן דתו
ואת, חנה לפ"ז יקשה למה הביאה הגמרא לכולא מילתא דקמחית דיבור א' של אשה שאין בו משמ, אלא ודאי שיש בו משמ וכדבריה כן הוא, וכן הנך רואה שכל גדולי ישראל מביאין במסריהם הא דקמחית ללמוד ממנו שכיסוי השער כראוי אפי' בחדרה מסונל לבנים טובים, והרי כן הבאתי למעלה (אוס ה') מהוה"ק שכתב כן שגילוי השער גורם לחוליד בנים רעים, ולדימך הוא מסונל לבנים טובים, ומח שהשיבו לה חכמים הרבה עשו כן ולא הועילו, הרי למדנו מירוש דבר זה ממה שנאמר כן כמה פעמים במסכת נדה (דף ט') דאמרינן התם ג' דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יחושע בן חנניה בדברי דרך ארץ, מה יעשה אדם ויחכם, אמר להם ידבה בישיבה וימקט בסחורה, אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועיל לתם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כו', מאי קמ"ל (פירס"י למס ליש לחימר לסו ירנע בישינע סוליל וצרחמיס סדנר תלו) דהא בלא הא לא מציא, מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להם ידבה בסחורה וישא ויתן באמונה, אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו.

הררים התלויים בשערה

ישראל שכולם יקבעו ההלכה איך תהיה, רק היו עדיין תלויים במחלוקת בין החכמים וכל חכם הנהיג במקומו כדעתו, ואף הזקנים שקודם ר"ע שאמרו לא תכחול בו' לא כל חכמי ישראל היו ולא באו או הדבר למנוח, ולא נתפשטו דבריהם בקרב כל ישראל להורות כמותו, ור"ע היה גדול מהם בחכמה ובמנוח (עיין במנחות דף כ"ט ונדרים דף נ"ו) שהיה יכול לחלוק עליהם לבן סתור את דבריהם, ואמר שמירושם הפסוק והדוד בנדתה אינו כפירושם רק כמו שמפרש בנדתה תחא עד שתבא במים, אבל הלכה זו של איסור פ"ר מעולם לא היה שום מחלוקת בזה רק כל החכמים הסכימו שהוא איסור תורה, וכן הוקבע ההלכה בש"ס שכל ישראל קבלוה עליהם ועל זרעם להורות כמותו ושלא לשנות שום דבר ממנו, לכן ודאי שאף כל חכמי ישראל אין להם כח לשנות מאיסור זה ולחקל בו כ"ש, והאיסור הוא קיים לעולם, וכל המקיל ח"ו בזה ח"ו עובר על איסור תורה, והמזלזל באיסור זה תמיד ח"ו מוטל לדבר א' מה"ת, ובשדי חמד כתב שהמזלזל באיסור זה הוא מין ואפיקורס *):

ומה

פעמים דלמדין ממדרשות עכ"ל. ואמרו עוד יותר דמ"ש הירושלמי ולא מן ההגדות כוונתו על המדרשות ולא על ההגדות שבש"ס שהן בכלל הגמרא שאמר, אבל אין צריכין לזה דפסק ההלכה בזה הרי הוא כמ"ש הגאון רע"א י"ל בשם ס' מים חיים מהגאון בעל פר"ח ז"ל, והנה כאשר נעיינו בכל הש"ע וכל הפוסקים נמצא חלק גדול מההלכות שמקורן הוא רק מדברי אגדה, ואין מי שיוזול בהם ח"ו, ולכן כל מה שכתב לו הרב הגאון ר' אליהו קלאצקיין שליט"א בזה ראיות לאיסור מדברי אגדה ראיות קיימות וחזקות הן:

(בב) ומה שדחה דברי הרבנים מירושלים שאמרו שדברי תורה קיימין לעולם ואין להם חילוף ושינוי לא בטקום ולא בזמן, ממה שאמרו במקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים זו' ובמקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בתלב, ובמקומו של ב"ש היו מייבמין צרת הבת, וזקנים הראשונים אמרו לא תכחול עד שבא ר"ע בו' ועוד כיו"ב, הנה איזה דוגמא הוא לענין זה של איסור פ"ר, התם בכל הני לא בא הדבר עדיין למנוח של כל חכמי

* ואיני בא בזה לחייב ח"ו את הכלל ישראל בהמדינות שאין נוהרין בזה, דכמה ליטודי זכות יש עליהם, דרובם ככולם הם שונגים ואין יודעים אם יש איסור בזה, ובפרט אלו שגולדו ונתנדלו שם ולא ראו מעולם שנוהרין מזה, ואף מקצת שיודעין האיסור, הנה אחזיל אל תדין את חבירך עד שתניע למקומו, דמאתר שכלל הנשים נוהגות שם בן, קשה להמקצת לשנות מהכלל ולהתנהג במה שילענו ויקלסו מחן, אבל הרי אנו יודעים שגם שמה נמצא עדיין צנועות יתירות שאין מסתכלין על הכלל והן נוהרות בזה, לכן מוטל עלינו שבכל היכולת נחוק אותן בזה, ולהתמיר לפנייהן דבר זה למען יזהרו בו תמיד, והמקיל זאת לפנייהן וגורם להכשילן ודאי עונשו רב מאד שכל החטאים שגורם ח"ו כאלו בעצמו עשה:

נתפרצו בהמקומות שהולכות בפ"ר
 להתנהג כמעשה זימה ונכלה שלא היה
 כזאת מדור המבול ואילך שהולכות
 ערומות בשוקים ורחובות מצואר עד
 הבטן והזרועות והשוקות עד העגבות
 ובמלכודי טאהל שהכשר נראה מתוכן
 ובמלכודי צבע בשר שנראה כבשרן
 ממש, והבחורות הולכות כן אהווי יד
 וחכוקים עם הבחורים בימים ובלילות
 שבודאי חשודים על הוימה, הנה לכ"ז
 יקרא ג"כ מנהג ויאמר מנהג עוקר
 הלכה, ובאמת הנה כן שמעתי מאשה
 אתת מוחזקת לכשרה שבאה לביתי
 וסיפרה שהיתה אצל בנה בפריז,
 ושאלתי אותה אם נוהר בשמירת הדת
 והתורה והשיבה הן, ושאלתי אותה
 על שמירת שבת טעשות מלאכה
 ומסחר, והשיבה לי שם המנהג
 שעוסקין בפרנסה בשבת, אוי לגו
 שכך עלה בימינו שאף לעבור איסור
 סקילה מאות פעמים ביום א' ולחלל
 שבת בפרהסיא שהוא כעכו"ם לכל
 דבריו גם לזה יקראו מנהג, ועל כזה
 יכול לומר ג"כ מנהג עוקר הלכה,
 אחרי שרבו המושעים שעוברים על
 כ"ז, והרי כן נתפשט שם במקומות
 אלו שפרצו בגילוי שער שכמו כן
 רובם מנלחים בתער הזקן והפאות,
 ואף באיסור גדה החמורה איסור כרת
 מזלזלין בו ורובן רוחצות באמבטי
 הנה גם לכ"ז יקרא מנהג ויאמר
 מנהג עוקר הלכה, ומה שאמרו חז"ל
 מנהג עוקר הלכה היינו הלכה שלא
 נתפרשה בתורה כיצד ואיך היא,
 ונחלקו החכמים בפירושה, בזה אומרים
 אף שיחיד ורכים הלכה כרבים עכ"ז
 אם כל ישראל הכשרים החזיקו ונהגו
 כדעת היחיד יש להורות כן, דמה
 שכלל בניי הכשרים מסכימים ודאי
 דעת המקום הוא כן, ובודאי כן הוא.
 האמת

כנ) ומה שבא כמענת מנהג עוקר
 הלכה, ח"ז מנלה פנים
 בתורה שלא כהלכה ומהפך דא"ת,
 שלפי מה שהכאנו למעלה דברי
 החת"ס ז"ל, הנה אדרבא שדבר זה
 שאמרו מנהג עוקר הלכה הוא יסוד
 לאיסור זה להחמיר בו ביותר אפי'
 בתורה ואפי' בשערות היוצאות חוץ
 לצמתן שיש מכוא להתיר בהם ע"פ
 ש"ם דידן, ע"ז אומרים מנהג עוקר
 הלכה זה, כיון שכל אבותינו ואבות
 אבותינו מעולם נהגו בזה איסור
 כדעת הירושלמי והזוהר נקבע כן
 ההלכה, והיא הלכה רווחת בישראל,
 שאסור עוד לשום א' מישראל לשנות מזה,
 וכל הפורצים בזה ואפי' הם רבים ואפי'
 הם מדינת שליטה וגדולה הרי כולם
 עוברים על איסור, והרי הכאנו למעלה
 (חוס ס"ז) מהתפארת שמואל וא"ר
 וז"א ומ"ב שאפי' במדינה שכולם
 פרצו בזה ח"ז איסור ערוה ואסור
 לקרות ק"ש כנגדן אע"פ שהורגלו
 בזה ואין כאן הרהור, עכ"ז כיון
 שנקבע ההלכה כן שהוא ערוה ח"ז
 כגילוי הזרועות והשוק של הפריצות
 דהוי ערוה, ובא המתיר איסורים זה
 דורש דרשות של דופי ואפיקורסית
 להיפך, לומר שאם נתאספו פורצים
 רבים ועוברים על איסור חמור של
 תורה, ומה שנהגו בעת קבלת התורה
 ובימי חכמי הש"ס והפוסקים, ואף
 היום בכל מקומות שלא נשתת הדת,
 והוא שלא בהוראות חכמי התורה
 רק בשביל שרוצים בחפירות ולהיות
 ככל הגוים משום תאות גומם וכל
 הגדולים נאנחו וצעקו ע"ז ואין שומע
 להם, קורא למעשה כל העבריינים
 אלו מנהג עוקר הלכה, שכח ביד
 מושעים רבים לבטל התורה, ואפשר
 שכמו כן יקרא מנהג מה שכמו כן

קודם מסח שאין שם שעהד'ת זהו
 (כה) ועוד דרך היתר יש בזה, דהנהג
 במדינותינו כלל התבואה
 הוא משל נכרים, ובנטרא וריף
 ורא"ש ורמב"ם לא נזכר דין זה אם
 האיסור נוחג גם בשל עכו"ם, ואדרבא
 הב"ח הוכיח מדברי הרמב"ם ז"ל
 דס"ל דאינו נוחג בשל עכו"ם, וכ"כ
 בהגהות רש"ל בשם מעיל צדק בשם
 רבינו אביגדור כ"ץ בשם תשובת ריב"א
 שאינו נוחג בשל עכו"ם, וכוזה כתוב
 בפסקי תוספות במנחות בשם ר"א
 מביהם דבשל עכו"ם אין אסור רק
 מדרבנן, ואפשר לומר דבח"ל לא נזרז,
 והב"ח האריך לתיבא ראיות טכבלי
 וירושלמי דאינו נוחג בשל עכו"ם,
 וכתב שכל גדולי זהכמי מדינותינו
 נהגו מעולם היתר בזה, ורק בימי
 התחילו מקצת חסידים להחמיר בזה,
 וכן הבאר הגולה כתב ראיות להתיר,
 ובתגהות רש"ל כתב שכן משמע
 מהלכות גדולות שמתיר, אם מטעם
 דס"ל שאינו נוחג בשל נכרים, או
 מטעם דס"ל כת"ק דר"א דאינו נוחג
 בחו"ל, והנה הש"ך והגר"א ז"ל הקשו
 על דברי הב"ח והט"ז והבאה"ג וסתרו
 ראיותיהם שכתבו על היתר בזה,
 אבל בשו"ת שב יעקב (סוכה צ"ט) ו
 ונגאון הגדול ר' יוסף שאול גאטענזאן
 ז"ל והגאון הגדול סהר"ל מפלאצק
 ז"ל תירצו כל קושיותיהם והסכימו
 ג"כ להיתר, והמהר"ל מפלאצק ז"ל
 בשו"ת משיבת נפש (שו"ת ט"ו) כתב
 על הגר"א ז"ל שהרבה להשיב על
 המתירים והוא סחמיר מאד בזה, וז"ל
 ואם כי לא קם כמותו ימימות
 הקדמונים להיות כל התורה כולה
 גנלה ונסתר כשלחן ערוך לפניו מ"ט
 בו, ולא יפלא שישגי פעוט וכשל
 בת ביגיעה רבה ועצומה מה שלא

ישני הענק דרך העברת בעלמא, ומי
 לנו גדול מר"ש בן יוחאי. דנהירין ליה
 כל שבילי דרקיעא וכל העולמות
 עליונים אעפ"כ רובא דרובא לית
 הלכתא כוותיה, ורב אשי שאמר אם
 הראשונים כו' אעפ"כ הלכתא כבתראי,
 הא למדת שאין ראיה מגדולת מעלת
 האיש לקבוע הלכה כמותו כו' עכ"ל
 עיי"ש. (והנה ידעתי שיש עוד כמה מספרי
 האחרונים שמחזקים סכסוך בזה, אבל אין
 לתי ספריהם לעיין בזה):

כו) ולכן כמה הכלים דיבר כאן
 המתיר איסורים זה שרצה
 לדמות מנהג הפריצות של פ"ד
 למנהג שמקילין באיסור חדש:
 דמה שכתב שגם הריף והרמב"ם
 והרא"ש ס"ל דנוהג אף בשל
 עכו"ם הרי כתבנו כאן שהריף
 והרמב"ם והרא"ש לא הזכירו זה
 כלל, ומדברי הרמב"ם נראה בפירוש
 דאינו נוחג בשל עכו"ם:

וכמה שכתב שכל הראשונים ס"ל
 דאסור, הרי הבאנו שבעל
 הלכות גדולות שחיה גאון בימי
 הגאונים והרמב"ם ובעל ס' התרומות
 והא"ז והסהר"ל והריב"א ורבינו
 אביגדור כ"ץ והמעיל צדק (ואפשר
 שגם סר"ה מניסס) שהיו כולם ראשונים
 דעתם להיתר:

וכמה שכתב שהעם נהגו שלא ברשות
 חכמיהם להתיר, הרי לך כל
 הגדולים אלו שהיו מתירים, והב"ח
 כתב שכל גדולי ישראל והחכמים
 שהיו במדינותינו מעולם נהגו תמיד
 היתר בזה, רק שבימי התחילו קצת
 חסידים להחמיר בזה:

וכמה שכתב על ההיתרים שכתבו
 הב"ח והט"ז והבאה"ג שהם
 היתרים המותרים באוויר, ולא כתבום
 רק כדי להצדיק מנהג העם, הנה אנני
 רואים

הררים התלויים בשערה

רואים בב"ח ובאה"נ שהיה היתר ברור בעיניהם עד שכתבו שאין אדם רשאי לנהוג איסור בזה רק מי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד, ואפי' מי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד לא יחמיר בזה רק ביושבו בביתו, אבל אם מיסב בסעודה עם ת"ח שגוהגים דיתר אסור לו לנהוג איסור בפניהם, וכן המ"ז אנו רואים מלשונו שהיה היתרו ברור בעיניו:

ולכן איך ידמה להיתר החדש את מנהג הפריצות של ס"ר שלא מצאנו בו שום דיעה בש"ס בבלי וירושלמי וכל הפוסקים ראשונים האחרונים להיתר ולהקל מה בזה, וכותב על ההיתר שלו בס"ד שהוא אמתה של תורה, ואינו אלא דבר הבל ואפיקורסית:

כאן ידמה מה מרמה מנהג זה שפרצו באיסור פ"ר למנהג זה של חדש, דהנה הסנהג להקל בחדש לא מפריצים ועבריינים נעשה, כ"א מדורות הראשונים ומהנדולים והצדיקים שהיו בדורות אלו, שהיו חכמים גדולים והיו גוהרים בשמירת כל התורה ואף בדקה סך הדקת, לכן סוברים האחרונים שכותבים טעמי ההיתר דבודאי ברור אלו לא היו יודעים חכמים הראשונים דיתר ברור בזה לא היו מקילים בזה, לכן היו האחרונים מתייגעים למצוא היתר שהיו הראשונים לומדים בזה, ואין לנו להתחכם נגד החכמים והצדיקים הראשונים לומר שהם היו טועים ואנו יודעים יותר מהם דכבר אמרו אם הראשונים כמלאכים אנו כבנ"א כו', והשכינה שרתה אצלם וכל דבריהם ומעשיהם נשמעו טאת ה', וכמו שכתבו בספרים על הרמב"ם ז"ל והר"ב המהר"ם שלא כווננו כלל לשנות

לכל הפלמולים שנאמרו ככוונת דבריהם, רק לפי שדבריהם נשמעו מה דכרי ה' המה לכן מפלפלין בהם מה כוונתו ית' בדברים אלו, ולכן מנהג בהלכה שהוא מהחכמים והצדיקים הראשונים ודאי מה' הוא, ויש לזה שורש בגנלה ונסתר, ולכן היו מתאמצים האחרונים ליישב המנהג, והש"ך והגר"א ז"ל לא הלכו בשיטה זו רק חשבו שיכול להיות שאף כל הנדולים שהיו בדורות שלפניהם טעו בזה, אבל כפי מה שמצינו בס' עליות אליהו הנה כבר הראו משמים להגר"א ז"ל שאין לחשוב כזאת על מנהג שנמשך מדורות הראשונים ונדוליה שכולם טעו בזה, דהנה המנהג בח"ל שאין הכהנים נושאים כפיהם רק ביו"ט, והגר"א ז"ל היה קשה בעיניו מדוע מבטלין ט"ע זו בכל יום, ולכן החליט בדעתו פ"א שלמחר ישאו הכהנים כפיהם בבית מדרשו, וכמו שנוהגין בא"י לישא כפים בכל יום, וסיבב השי' שביום ההוא שחשב זה נתפס בבית האמורים ע"פ עלילות שוא שנתלגל עליו מענין המחלוקת בין הרב והקהל דווילנא כנודע, ולכן אף כשיצא חפשי מכית האמורים לא רצה עוד לקבוע מנהג זה, כי האמין שעבור זה נתפס, על ארצה לשנות מנהג הקדמונים, וכן הנה המנהג מקדמונים אצל מה ב"מ לפסול לו א' מהציצית, והגר"א ז"ל לא נהירא לו ג"כ מנהג זה ע"פ ההלכה, ולכן צינת קודם פטירתו לתלמידו הרב החסיד ר' סעדיה ז"ל שבעת פטירתו יקברו אותו במלית עם ציצית כשרים כהלכתם, וסיבב השי' שבעת פטירתו לא היה שם תלמידו ר' סעדיה ומסלו א' מהציצית שלו ותיכף אחר הקברת בא, אז ידעו כי מה' חיתה שלא לשנות

רואים בב"ח ובאה"נ שהיה היתר ברור בעיניהם עד שכתבו שאין אדם רשאי לנהוג איסור בזה רק מי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד, ואפי' מי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד לא יחמיר בזה רק ביושבו בביתו, אבל אם מיסב בסעודה עם ת"ח שגוהגים דיתר אסור לו לנהוג איסור בפניהם, וכן המ"ז אנו רואים מלשונו שהיה היתרו ברור בעיניו:

ולכן איך ידמה להיתר החדש את מנהג הפריצות של ס"ר שלא מצאנו בו שום דיעה בש"ס בבלי וירושלמי וכל הפוסקים ראשונים האחרונים להיתר ולהקל מה בזה, וכותב על ההיתר שלו בס"ד שהוא אמתה של תורה, ואינו אלא דבר הבל ואפיקורסית:

כאן ידמה מה מרמה מנהג זה שפרצו באיסור פ"ר למנהג זה של חדש, דהנה הסנהג להקל בחדש לא מפריצים ועבריינים נעשה, כ"א מדורות הראשונים ומהנדולים והצדיקים שהיו בדורות אלו, שהיו חכמים גדולים והיו גוהרים בשמירת כל התורה ואף בדקה סך הדקת, לכן סוברים האחרונים שכותבים טעמי ההיתר דבודאי ברור אלו לא היו יודעים חכמים הראשונים דיתר ברור בזה לא היו מקילים בזה, לכן היו האחרונים מתייגעים למצוא היתר שהיו הראשונים לומדים בזה, ואין לנו להתחכם נגד החכמים והצדיקים הראשונים לומר שהם היו טועים ואנו יודעים יותר מהם דכבר אמרו אם הראשונים כמלאכים אנו כבנ"א כו', והשכינה שרתה אצלם וכל דבריהם ומעשיהם נשמעו טאת ה', וכמו שכתבו בספרים על הרמב"ם ז"ל והר"ב המהר"ם שלא כווננו כלל לשנות

המקומות של חיראים נזהרים בזה, רק עתה בדורותינו בא קלות ופריצות גדול בהרבה מקומות בעולם שמולזלים בהרבה איסורים חמורים, ולכן נתפשט שם מנהג פריצות זה לילך בפיר שלא בשביל שום היתר רק בשביל קלות ותאוות גומס, וכל הגדולים נאנחו ע"ז וצעקו ואין שומע להם, לכן מה ידמה זה לאיסור חדש לדרוש גם בזה ההיתר כמו שם, שהרי שם ידענו דהמנהג ודאי נעשה בשביל איוה היתר, אבל כאן הרי ידענו דשלא בשביל שום היתר נעשה רק בשביל קלות, וכש"כ שאין לומר ע"ז מנהג עוקר הלכה שהפושעים יכולים לעשות מנהג לעבור על התורה: (ח) ולכן הנה המתיר זה הוא רק גותן יד לפושעים, והוא מבטל ומתעק בזה את הרבים, וכאשר יראו רבנים כמוהו שהיה רב שמצא היתרים להתיר פרצות הדור הנאסר בעולם מהתלמוד וכל הפוסקים, כן יוסיפו להקל ולהתיר עוד הרבה איסורים חמורים וימצאו עליהם היתרים של שקר כאשר מצא המתיר זה ועד שיבטלו כל התורה, והלואי לא היו מתירים פאה נכרית אשר רבים מהגדולים אסרוה לא היו באים לאיסור פ"ה, וזה היה הנשר לעבור בו לדרך האיסור על כי אין נראה כ"כ הפרש בין פאה נכרית לפרוע לגמרי, וראה בצוואת החת"ם ז"ל שכן ציוה לכל זרעו אחריו שלא ילבשו פאה נכרית, וכן אם לא היו מקילים בדברי הוה"ק שכתב שכל אשה נשואה תגלה את כל שערות ראשה, דו"ל הוה"ק פ' נשא (דף קס"ז) דהא נוקבא בעינא לסמרא שערא כד אתינא לאזדונגא בדכורא, וגם מצד ההלכה צריכין לזהר בזה משנת המבי"ה.

לענות המנהג, וכן הנה יש מנהג ישן בוילנא שאומרים מליחות כהושענא דבא בבחכ"ג הגדולה בלילה מפני מעשה שהיה כמפורסם, והגר"א ז"ל רצה לבטלם מפני שמחת יו"ט, וכל הלילה בהור"ר היו שמתים אצל הגאון ברוב עוז שמחת בית השואבה, ונתערבב פתאום שמחתו כי טת אחד פתאום בלילה. והוא בבית הגאון בעת שמחתו ומאז נמנע ושב ממחשבתו, ואפשר שאם היו קודמים מעשיות אלו למשי"כ בביאור הגר"א לענין חדש לא היה גם בזה מתריו כ"כ נגד מנהג הראשונים, ונודע שביאורו על ש"ע היה קודם שהיה ארבעין שנים, וכן נמצא כתוב על הגאון הצדיק ר' חיים מוולאזין ז"ל שפ"א החליט בדעתו גם הוא שיצוה בעירו וולאזין למחרת שישאו הכהנים כפיהם, וזנה בלילה השייך ליום המתרת גשרף הבהמ"ד, והאמין ג"כ שעבור זה היה ולכן חזר ממחשבתו ההוא, ונמצא כתוב שהצדיק הקדוש ז"ל על יסוד ושורש העבודה ז"ל ציוה ג"כ קודם כמירתו לקברו במלית מצויצת כהלכתו, וכן עשו לו, אבל בהניחם אותו אל קברו הסתבכה א' מהציצית כעץ ונפסלה, שהשיי סיבב כן שלא לשנות ממנהג הראשונים, והוא כמו שכתבנו שמנהג שנתפשט מהראשונים ונגדויהם ודאי יש לו שורש בנגלה ונסתר ואין להרהר עליו, ולזה באים האחרונים לחפש מעטים עליו וליישבו, ורובא דרובא מהגדולים והצדיקים שבמדינתנו גם היום מקילים באיסור זרש כשיטת הב"ח ז"ל זכאה"ג, ומטעמים שכתבתי, ולכן מה דוגמא לזה איסור פ"ה, שבדורות שלפנינו כל בנות ישראל בכל הארצות שבעולם היו נזהרות מאד בזה, וגם היום בכל

זררים התלויים בשערה

המבילה שיכול להיות מכשול ע"י השערות שצמין על פני המים שע"י לא יועיל לה המבילה ותשאר בנדתה. וכאשר נהגו כל אמותינו עד הנה וכל הנשים הכשרות גם היום, לא היו באות לפריצות זה ואיסור החמור לילך פרוע ראש לנטרי, כי קולא אחת גוררת קולות הרבה, וכעין שאמרו ת"י זהיר במצוה קלה כבחמורה ונורת טן העבירה, היינו ג"כ עבירה

קלה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, ד"ל שמצוה הקלה תגרוור מצוה חמורה, וכן עבירה הקלה תגרוור לעשות עבירה חמורה, וכמו שאמרו כך דרכו של יצחקר חיוס אומר לו עשה כך וסתר עשה כך עד שאומר לו לך ועבוד ע"י, והש"י והש"י ויטרה נאולתינו, ויסיר את לב האבן מבשרנו, ונוכה כולנו לעשות ג"ר ליוצרנו, אמנ:

ת ו ש ל ב " ע